

Liszky Zoltán

Bambara

Oreste komoly, megfontolt ember volt, azokban a pillanatokban pedig éppenséggel komornak tűnt, még a barna homlokát is összeráncolta. A víz fölé hajolva térdelt a deszkákon, valamit nagyon nézett a stég alatt, majd egyetlen kézmozdulattal engem is odaparancsolt. Önkéntelenül és gyanútlanul térdeltem mellé, próbáltam segíteni, de hiába hajoltam a víz fölé én is már-már az egyensúlyom elvesztéséig, látni csak a stég zöld algás oszlopait meg a tenger csillámaait láttam, mire pedig egy szót is szólhattam volna, már benne is voltam a „pácban”, a sós-keserűen szétcsapódó hullámok között. Azt se mondhatnám, hogy belökött, hiszen csak megpöccintett, ujjheggyel megbillentett, a többit elvégezte a nehézkedés törvénye, bukfenceztem lefelé.

Allandóan viccelt, de csak ritkán nevetett, így illik a nagy bohóchagyományokhoz. Engem különösképp gyakran pécézett ki, tréfált meg, húzott csöbe, hogy aztán nyilvánvaló elégedettséggel könyvelje el Sandra, a marokkói tüllökben mászkáló, parányi és gyönyörű húga kitörő jókedvét, aki pedig a sofőröm és vízisi-oktatóm, szakács- és pincérmőm, a szobalányom, a mindenesem és a mindenem volt azon a nyáron, és aki a megcsúfoltatásom pillanataiban mégis mindig a bátyjával vállalt cinkosságot, mintha nem csupán a bikinije fölötti színes gézek, de ő maga is a „mare nostrum” túlsó partjáról származott volna: alázatos, ha nem is túlságosan szende berber nő, miközben épp a nevetés fegyverével igyekszik elhárítani a Szaharában csöppet sem vicces testvéri intervenció esetleges veszélyét: Féltekenyek vagytok? Joggal. Hát vezeklésként kacarászom a bugyuta tréfáitokon.

Afrika, igen. „Dobbiano avere antenati saraceni.” „Bizonyára voltak szaracén – szerecsen? – őseink” – mondta egyszer, és csakugyan, amikor fölvette a tőlem kapott fekete széki ruhát, és egy piros kendőt kötött a derekára, legföljebb annyira látszott európainak, mint egy andalúz cigány lány, aki valóban egyiptomi (gipsy) felmenőktől származik.

Sandra „déli parti” szépségének emléke segít megértenem egy másik emléket is Liguriából: ezúttal több kilométernyire vagyunk a stégtől, kinn a nyílt tengeren, sportos hajónk, pontosabban Oreste sportos hajója kikapcsolt motorral ringatózik a nagy, de kerek ívű, tajtéktmentes hullámokon, és ott van a hajóban Oreste is Annával, a festett hajú szeretőjével.

„Mondj legalább egyetlenegy híres magyar embert, olyat, akit nem csak otthon ismernek!” – szólít fel Oreste, és kivételesen vidám fények gyúlnak a szemében: na, most jól megfogtalak, a feladat természetesen megoldhatatlan, ráadásul a húgom előtt is égetlek egy keveset.

A golyóstoll (egyszerűen: „penna”) elegánsabb szinonimájával támadok, kioktatom köz- és tulajdonnév, „il biro” és a feltaláló „signor Biró” nevének összefüggéseiről, és „sajnálkozva” állapítom meg, hogy a jelek szerint nem csupán a magyar, de az olasz civilizáció is ismeretlen terület a számára, Sandra kuncgása most édes muzsika a fülemnek. Belelendülök. Az amerikai kutató-

központokban is magyarul beszélő „marslakó” zsenik anekdotájával folytatom a leckéztetést, majd Neumann Jánost idézem a számítógép, a zsenialitás és a magyar nyelv összefüggéseiről, Neumann után pedig Babitsot, mintegy igazolásképp – „kékek az alkonyi dombok, elülnek a szürke galambok” –, és nem veszem észre, hogy már megint ott vagyok a csőben. „Bam-bara-bam-bara-bam, e come afficano!” – rikolt fel énekelve Oreste ismét boldogan, és az a legboszszantóbb az egészben, hogy utólag én is hallom az őserdei dobok pufogását a talán valóban túlságosan kerekded metrumok lüktetése mögött.

Afrika a Tarzan-paródiákban is? Szeretett „tarzanul” beszélni hozzám, főnévi igenevekben és a legegyszerűbb szavakat egymás mellé hajigálva, pedig ezt az „inget” végképp nem kellett magamra vennem. Nem is vettem, inkább a robinsoni példához nyúltam vissza: a jó öreg Péntekké minősítettem át ilyenkor, hiszen ha valamit leszögezhetek, az az, hogy Dante nyelvét se beszéltem soha tarzani stílusjegyekkel.

Aztán csakugyan a Péntekemmé szegődött. „Hazaviszlek!” – jelentette ki az utazásom előtti egyik estén minden különösebb bevezető nélkül, és fölöslegesen gyanakodtam, ezúttal komolyan is gondolta. A gyönyörű sötétkék Fiatját ajánlotta föl a sofóri szolgálataival együtt; a fényűzés maga a többnapos vonatkozás lehetőségéhez képest.

Este volt akkor is, amikor elindultunk, kilenc óra, kissé ünnepélyes szürküllet. Mint annyi minden más, ami akkor nyáron történt, az az út is életre szóló élmény, és ma már vissza se kell mennem, hogy tudjam, megismételhetetlen. Ahogy rákanyarodtunk a Via Aurelia nyomvonalán futó autósztrádára, és suhantunk kelet, az Adria, Magyarország felé. A leszálló éjszakában, a szinte lebegő pályán, a gyöngyszerű, part menti fények bűvöletében.

Lebegve, szinte repülve mi magunk is, kiváltképp miután elhagytuk a tengerpartot, és az Appenninek között száguldottunk tovább. Hegyeken áthatolva, völgyek fölött, szédítő viaduktokon, alagutak fényfolyóin át. Többször kellett úti vámot fizetnünk, de a kapuknál is simán, zajtalanul, elegánsan álltunk meg, majd folytattuk az utat. Ami az autómárkákat illeti, én addig legfőképp csak Lacika barátom Hycomat-, „rokkant”-Trabantját ismertem a sajátságos csörgés-zörgéseivel, csikorgó kézféjkjével, kallantyúival, ajtónyikorgásával, a nehezen kikászálódó Lacika járógépeének fémes zörgésével: itt minden más volt, sima suhanás.

Hajnalban mentünk át Ausztriába, simán, mint addig, lassítani sem kellett. Ausztria ragyogott, fénylett azon a hajnalon, szinte megdicsőült az ember nélküli táj, az alvó városok.

Még mindig csak kora délelőtt volt, amikor a vasfüggönyhöz érkeztünk. Egy meglehetősen eldugott, főként pedig bedugult határátkelőt találtunk, egy hosszú sor végére kényszerültünk beállni némi keresgélés, ide-oda autózás után. Aztán csak az oszlop lett hosszabb és hosszabb, elöl nem mozdult semmi. Eltelt egy óra, álltunk. Ilyet a vasfüggöny szóban forgó oldalán még nem tapasztaltam. A csüggesztő várakozás „élménye” számomra mindaddig a hegyeshalmi állomáshoz kötődött, azok az állapotok azonban legalább betűszerint helyénvalóak, a hely már Marx által kísértetiesnek tartott szelleméhez illőek voltak. A zord kutyák és még zordabb katonák, a vonatra meredő kalasnyikovok, a feltépett ajtókat betöltő, marcona tányérsapkások, a folyosói

létrás emberek pisztollyal, de gyanúsán tiszta kezeslábasban, a „legvidámabb barakk” éppenséggel komor lakóinak ál- és egyenruhás előőrsei mind, mind odaillettek. A Csendes-óceánig nyúló Csend-birodalom sortűzekkel lecsendesített előtérbe. Hogy ők is csendre intsenek. A nagyobb egység, a szovjet, azaz „tanács”-tömb tanácsadói lényegére utalva: kalács ugyan nincs, de legalább agyon se lövünk, ha befogod a pofádat!

Ott, a magyar végzet alól kivont burgenlandi mezsgyén azonban már a vesztegelés ténye elképesztett. A vonatokat, amelyekkel azelőtt hazajöttem Nyugatról, sose tartóztatták föl néhány percnél tovább az osztrák oldalon, a vámosok a mozgó szerelvényen ügyködtek – szerényen és halkán, szinte lábujjhegyen, és inkább jól nevelt kalauzokra, mint az állami erőszak (Staatsgewalt) képviselőire hasonlítottak.

Elképedésem tehát csak tovább növekedett, amikor végre elindult a sor, és nem sokkal később megpillantottam az ottani „szolgálatot”. Ketten voltak, és ha nem is hittem a szememnek a korábbi tapasztalataimmal tökéletesen ellenkező helyzet láttán, már messziről tudtam, vagy legalábbis sejtettem, kikkel lesz dolgunk. A mozdulataik, a mindenkori útonálló-útelzárok széles pózai árulták el őket. Ahogy matattak és kutattak, belestek és kerestek, főként pedig megmutatták, ki az úr a senki földje közepén. Ilyet még a túloldali, valójában kelletlen színjáték kényszerű résztvevőjeként se tapasztaltam soha. Ekkora, az önmutogatónál kevesebb aggálllyal kinyilvánított hatalmi mámort: kövérséggel „nyomatékosított” testbeszédükben volt valami obszcén pőreség, valami az ősi bikakultusz falu bikája által gyakorolt elemeiből, valami anakronisztikus, valami hitleri, mármint Alois Hitler-i, akitől a csenevész fiú a farkasnevet és az első, nagyon is konkrét pofonokat kapta, volt abban a testbeszédben valami a nyíltan és önfeledten szabadjára engedett varánuszöszönök, erőszak és kéj sístergő egyesüléséből.

Aztán sorra kerültünk, és menten eloszlott a pára. Maradt két extra egyenruhás, amúgy szimpla kapaszökevény, noha maradt a bizonyosság is: ezek itt bezzeg tudják, mi a szép a hiperaktivitásnak álcázott lassító sztrájk misztériumában. Azt a helyi tájszólást beszéltek, amely inkább hangzik szlávznak, mint osztrák-németnek, és amely így minden korábbinál hangsúlyozottabban (ordinaré hangsúlyokkal súlyosbítottan) irányította rá a figyelmemet az „Ostmark”-szindróma és a keletnémetiség mint sorscsapás összefüggéseire.

Egy poéntalan „Checkpoint-Charlie”-nál bonyolódunk össze két olyan Csárli-Alajossal, ne túlozzunk, Lajossal, akik bunkóságban kétségtelenül úberolták keletnémet kollégáikat. Azok a majdnem orosz poroszok azonban legalább az iskolai németet beszéltek, amely az utóbbiak számára nyilván az irodalomórai kudarcok korszakával volt egyenértékű, akkor is ezen a nyelven förmedtem volna rájuk, ha tudtam volna a helyi „ruszkit” is, elismerem, akkor se kellett volna. Már csak azért sem, mert miután megtettem, immár nem csupán a buzgó közreműködésükkel előidézett általános és általánosan gyalázatos helyzetet élvezték, hanem külön az én dühömet is, sőt tovább hergeltek. A jószerevel közös szavak nélküli összeszólalkozás így hápogásba és röhögésbe, az én hápogásomba és az ő röhögésükbe torkollt.

Milyen más volt az a humortalan rendőri hahota Oreste sziporkázó humorral teli komolyságához képest! Ott először és utoljára nagyon vártam tőle a „visszacsapást”, természetesen az ellenség számlájára, de hiába, Oreste csak

egyed akart, minél gyorsabban továbbhaladni, és el kellett ismernem, igaza van. „De nekem is... de nekem is... de nekem is...” – ismételtettem, miután mozgásba lendültünk, és minden ismétlésnél kirepült egy-egy sörösüveg is az árokpartra. Pedig azon a nyáron kezdtem le-lehajolni a mások által eldobált szeméért, például a cervói templom körpanorámás lépcsőjén, így Oreste feltehetően elcsodálkozott: „Te szemetelsz?” Én ugyan nem. Egy felhergelt nímánd volt, akinek tennie kellett valamit a remegő dühe levezetésére. Valami rosszat, rosszaságában szimbolikusat a felségjelzéstől független „Niemandland” galád törvényeinek engedelmessé. Mert Niemandland, no man's land, terra di nessuno, senkiföldje, ahol szemtelenek, és nímánd, nobody, világ proletárja az, aki szemetel, el- és kidobja az üveget.

Így több okból se vagyok képes visszaemlékezni, csakugyan a senkiföldjén jártunk-e, vagy már túl a magyar stempliken. Egyáltalán, a magyar stemplizók is homályba vesznek, pedig ha valami bizonyos, az az, hogy velük is kapcsolatba kellett kerülnünk. Az emlékezet többtényező homálya azonban kitölthető néhány sovány ábrával, a „pont-pont-vesszőcske”, vagyis a geometria alapjaira redukálva stílust és embert, a világpolitika által úgyis odaredukált pálcika-emberké sematikus mozgását. Végül is szemléletes a kép: egy enyhén kígyózó vonal mint a vasfüggöny, rá nagyjából merőlegesen egy másik, az autósor, és nyilvánvaló, hogy ha várakozni kell, csakis úgy lehet, hogy Ausztriába „lógunk vissza”, ellentétben a vonattal, amelyet „belül” is vakvágányra lehet terelni akár napokig. Megmagyarázhatatlan viszont a két osztrák túlbuzgósága, illetve alapjában véve mégis csak egy dologgal magyarázható: a brezsnyevi, analfabéta hadikommunizmus minden határon áthatoló, béta-sugárzásra emlékeztető természetével.

Aztán már csakugyan hazai tájakon jártunk, szelíd dombok között, a Szent Halom vonzaskörzetében Pannóniában, nekem, de talán Orestének is otthonos környezetben, azon a földön, amelyet a rómaiak a túlzásoktól irtózó, klasszikus filozófia ihletésére sokkal jobban kedveltek, mint az éjszakai utunk vad, embertelen sziklatetőit.

A maradék út színe kék, a tengerpart türkizeitől nagyon különböző közép-európai, Kékestető-kék, súlyos, nedves és növényi „a sírók sóhajtotta fellegek” árnyaival: felhős volt az ég, és hetek óta nem láttam felhők tompított fényeket. Mentünk, haladtunk komótosan. A száguldás véget ért, de az ácsorgás is, az idő már nekünk dolgozott, nem kellett sietnünk. Dél tájban a szüleimnél voltunk.

Asztalhoz ültünk, koccintottunk, édesanyám boldogan hozta az ebédet. A főfogás rászolgált a nevére, egy tányérra került, nem három-négyre, mint Liguriában, a leves megelőzte, nem utána jött, rendesen berántott leves, nem tört krumplival sűrűbbé nyálkásított, gyanús lé, inni savanykás-édes, aszófői rizlinget kaptunk a ritkán használt, címeres poharakba.

A műkéneiekről beszélgettünk, Oresztésről, Menelaoszról, Agamemnonról és Klütamnésztráról, kiderült, Oreste kisujjában van a „névrokonék” szövevényes története, el is bővölte... a szüleimet bizonyosan, de lehet, hogy engem is. Tény, számomra mindmáig Oreste hangján csendül fel a hívószó, ha eszembe jut az a délután: MeNEElao (a hangsúly a hosszú, második szótagon), és nyomban követi a többi dallamhordozó. Az a dallam, amely valójában versbeszéd, és

a legkönnyebben bizonyára olaszul zengethető meg Európa nyelvei közül; nem kell hozzá más, mint kissé lelassítani, és „hosszában” és „széltében” is megnyújtani a legbonyolultabb vers, vagyis a próza zenei alapegységének, a mondatnak az olaszban eleve széles kilengésű melódiáját. Tökéletes volt MeNEElao olaszul, és csak egyféleképp lehetett volna még tökéletesebb: természetesen eredetiben, azaz Homérosz jelenbe érő nyelvén: akkor és ott értettem meg, hogy valami hiányzik, maga a görög nyelv, és hogy nélküle nem élet az élet. Mintha előre láttam volna azt a négy és fél évvel későbbi szilvesztert, amikor a karomon kiskabáttal és a fejemen császári koronával Athén fehér utcáin át a Nemzeti Galériába igyekeztem, hogy a meghökkentően szerény, ám annál rokonszenvesebb kínálatot végignézve bukkanjak rá annak a régi délutánnak az ikonográfiai párhuzamára. Rejtett párhuzamra, hiszen a műkéneieknek itt az „Ierosz ráhosz”, a róluk beszélők csoportképének pedig egy athéni asztaltársaság a megfelelője. Kinn vagyunk a szabadban, faragott kőkorláttal körbeölelt teraszon; a háttérben fönn az Akropolisz látszik, az idő egyik távlata. A másik maga a társaság: korzettes, hosszú szoknyás hölgyek és katonatisztek színes és határozottan magyar hatást keltő huszáregyenruhában. A kép a XIX. század közepén „történik”, immár tehát a jelene is múlt, és az örökre eltűnt „közeli” emberek által sokkal szomorúbb, mint az Akropolisz jelképezte mulandóság mára absztrakttá vált, elhalványult évezredei.

Másnap reggel eszembe jutott a városi múzeum, a rég látott, ős- és római kori kacatok meg a tyúkólakból megmentett, gyönyörű paraszti tárgyak sokasága; minthogy gyerekkoromban jártam ott utoljára, szívesen visszamentem volna. De vajon Orestét érdekelné-e? Sejtettem, jó a kérdés, különös tekintettel a nemleges válasz lehetőségére. „Allora?” Barátom a másik Oreste, az öltönyös torinói hivatalvezető minőségében se nézhetett volna rám komolyabban: „Múzeumba akarsz vinni? Ember, én Olaszországból jöttem!”

Apám javaslatának köszönhetően az is mindjárt kiderült, hová kell vinni a művészetek népének finnyás képviselőjét: Nagyvázsonyba, de a Kinizsi-várat „természetesen” messze elkerülve, az egész napos lovasbemutatóra. Annak bezzeg örült, szívből és gyermeketegen, nagyon is tiszteletre méltón. Ebédrel fölérő, bőséges villásreggeli után dél körül érkeztünk a helyszínre. Megvettük a jegyet, kényelmesen elhelyezkedtünk a tágas tribün közepén... és még éppen láttuk az elvonuló versenyzőket, lovakat, embereket és kocsikat után leszállni a felvert port. Megszólalt a bemondónő: háromórás szünet következik, addig is jó szórakozást az ökörsütéshez... Oreste ismét kellő komolysággal fogadta a hírt. „Ugo Fantozzi lovasbemutatóra megy!” – bólintott szinte elismerően, kétségtelen, hogy elmulasztottam megkérdezni, lesz-e öt perc múlva három óra szünet így ebédidőben. Fantozzi illetőségét se kellett firtatnom: nem először nevezett Fantozzinak, úgyhogy tudtam, Fantozzi egy tévésorozat antihőse, afféle csetlő-botló figura, akinek soha semmi se sikerül, és akire mégsem lehet haragudni, mert éppen a lükeség a legfőbb mentsége. Nyomban indultunk haza, ha valakivel, a példásan józan életű Orestével teljes képtelenség lett volna borkimérések, lacikonyhák környékén három órát végigácsorogni bármiféle lovasbemutató kedvéért.

Másnap továbbálltunk Budapestre. A Bartók Béla út egyik ötemeletes sarokháza előtt parkoltunk le; ott, a negyedikén laktam már néhány éve és még

néhány hónapig. Korombeli, a felnőttkor határához érkezett barátokkal és barátnőkkel, bel- és kültagokkal, kül- és belföldiekkel, mindig külön, néha kolonc világyárókkal a Ferö-szigetektől az indiai Amritszárig; reméltem, a hely szelleme töretlen, vár minket a Társaság, valami vidám nyári forgatag, a legjobb „szabad program” a képtári ténfergéstől bölcsen tartózkodó, eleve szabad olasz szerencsefi számára... így hurcolkodtunk fel, és mit találtunk fenn? Múzeumi csöndet penészes kenyérrel a konyhaasztalon.

Telefonáltam. Hosszasan, ábécérendben, módszeresen: gyertek, minél többen, minél gyorsabban! Jöttek: hamarosan a legjobb napokat idéző vendégtársaság kezdődött, és tartott éjszakába és a következő nappalokba, éjszakákba nyúlóan. Oreste számomra is új képességeket megcsillanva vált a pezsgő társas élet részévé. Kiderült, igazi östehetség jelbeszédben is, és a humor, vagyis a visszafogott támadás művészi magaslatain nagyjából annyi szüksége van szavakra, mint a harci táncot járó maoriknak, amikor a turistákat riogatva kiöltik a nyelvüket. Néma történetei gyakran kezdődtek úgy, hogy rám mutatott: még mindig hálás téma voltam. Igenis hálás, hogy egyáltalán létezik a magyar nyelv, és ismét benne élhetek. A három hét tengerpart után nagyon jó volt újra visszacsobbanni az anyanyelv óceánjába. Beszéltem hát a beszéd kedvéért is, mindent bő lére eresztve, részletesen kifejtve, Oreste meg közben fancsali képpel figyelt, aztán úgy tett, mintha leragadna a szeme, és látványosan, közderülséget keltve eldőlt valamelyik mellette ülő lány ölébe, és én is a többiekkel nevettem.

Aztán mégiscsak feltámadt a képzőművészeti érdeklődése. A naiv festők képeiből álló gyűjteményére hivatkozott – magam is láttam Torinóban –, majd felszólított, vigyem el egy magyar naiv festőhöz, mert szívesen vásárolna tőle. Dudás Julianna jutott eszembe, sőt még az is, hogy Galgamácsán lakik, mentünk Galgamácsára.

Budapestről meglepően könnyen kijutottunk, Oreste vérbeli autóshoz illőn alig-alig kérdezett, a térképpel remekül tájékozódott. Egy útkereszteződésben bizonytalanodtunk el. Egy biciklis közeledett, bevártuk. „Csak röviden!” – figyelmeztetett Oreste, amikor kiszálltam. Ráérő, jó beszédű honfitárrsal hozott össze a sors, öt-hat perc is lett a rövidnek szánt kérdés-feleletből. Még Oreste is bekapcsolódott. „Bam-bara-bam-bara-bam!” – gesztikulált körkörös mozdulatokkal. Miután visszaültem mellé, hallgattunk egy sort. „Tudod?” – kérdezte reménykedve. Tudtam, a közös érdek ellenére is abban reménykedik, hogy nem. „Megnyugtattam”, valóban nem tudtam. Megkönnyebbülten sóhajtott fel. Találomra indultunk tovább. Két muraközi vontatta, gumikerekes szekér jött szembe, a bakon szálfatermetű gazdálkodó ült. Még sose láttam ilyen finoman megállni Orestét. „Most én következem!” – hajolt ki az ablakon. „Galgamácsa?” – kérdezte hangosan, a lényegre térve, már-már magyar kiejtéssel. A bakon ülő még rajta is túltett. Egyetlen szót se vesztegetve, büszkén, de készségesen, nyújtott karral, egész tenyérrel mutatta az irányt.

Egykettőre megérkeztünk Dudás Julianna házához. Fejkendős, szikár öregasszony jelent meg a kapuban, mutatta az utat egy konyhafélébe, kredencek és lábasok, rá valló képek, festett csempék, kerámiák közé, olyan fűrge készséggel, ami inkább jó rokonnak jár, lehetséges vásárlónak kevésbé vagy egyáltalán nem, sejtettem, felkopik az állunk, és a konyhában is kendős művésznő

szavai megerősítették a feltételezést. Hallani se akart üzletről, „tilos”, mondta továbbra is nyájasan, de rendíthetetlenül, és szabályokra hivatkozott, paragrafusszámmal rendeletekre; külföldinek nem adhat el semmit, úgyhogy jobb, ha másról beszélünk: tudjuk-e, milyen kitűnő népdalkórus működik a faluban?

Hiába lelkesedett-lelkendezett Oreste, minden fegyverét, humorát, öniróniáját bevetve is csak egyetlenegy festett csempét tudott kisírni magának. Ettől aztán vérszemet kapott, és most már egy „valódi” képért rimázkodott-esdekelt. Fölösleges volt. Hadonásznia meg még inkább: egy óvatlan mozdulat a könyökkel, és már repült is le az asztalról az az árva csempe is, és éles csattanással ripityára tört.

Az események menete ezután a viccek sémájával rokonítható. A szerkezetet adó ismétlődés Oreste alig lanyhuló lamentálása: ha már képet nem kaphat, legalább egy újabb csempét ne tagadjon meg tőle a művésznő; még két kezét is összekulcsolta. Felejthetetlen a villanás Dudás Julianna szemében: „Nem adok, mert azt is eltöröd!” – most Oreste volt kénytelen saját magán nevetni. És persze belátni, hogy ez a végszó; a tárgyak maradnak, mi viszont mehetünk, kívül tágasabb.

A csattanás és a csattanó, a mozdulat és mozdulatok sora, a magát falusi nénikének álcázó csodalény, Oreste faun-ábrázatának fintorai, a furcsa összkép előttem van most is.

Annál különösebb a hiátus: elveszett egy szó. „Naiv”, nem emlékszem, hogy Oreste egyszer is kiejtette volna. A háromezer oldalas „Dizionarió”-ból, a legvastagabb és legszebb szótáramból úgyszintén hiányzik, hiába keresem a „nailon” és a strucchoz hasonló „nandu”-madár között. A két szerkesztő, Giacomo Devoto és Gian Carlo Oli tehát nem hajlandó olasznak tekinteni a „naiv” szót, és nem lehetetlen, hogy éppen a „naiv művészet” összetétel miatt. A négykötetes magyar etimológiában már megtalálom, noha a vállalkozás lényegéhez híven némiképp manipulálva. A „naiv” jelentése eszerint nem csupán „gyermeteg” és „együgyű”, hanem „mesterkéletlen” és „természetes” is. Így már a művészet egy bizonyos ágának jelzőjeként se kifogásolható. Így, vagyis a másik jelentés, a „mesterkéletlen”, „természetes” elfogadásával. Ami pedig elfogadhatatlan. Ha van szakszó, amelynek az ellenkezője sem igaz, akkor az a „naiv művészet”. Mert különben lennie kell „rafinált” és „hétpróbás”, esetleg „denaturált” művészetnek is.

Hazafelé, még a mellékutakon, integetve elénk ugrott egy rendőr a semmiből, „19” és egy híján húsz Lajos, a külföldit minden esetben süketnéma gyengeelméjűnek képzelő lokális megfelelője, és legott „helyi bírságot” szabott ki ránk valami egészen átlátszó ürüggyel.

Nem ismertem Orestére. Mindig prédát leső humora, a határon tanúsított higgadsága tökéletesen eltűnt, nagyon nekidühödött. Vitakozott, érvelt, igazának tudatában tiltakozott: nem és nem, nem hajlandó fizetni. A rendőr is kötötte az ebet a karóhoz, már láttam a szirénázva érkező erősítést, magunkat pedig megbilincselve egy fogdában.

Aztán észbe kapott. Szempillantás-szemrebbenés alatt a régi Oreste lett, az ugrásra kész, a fejben sakkozó. És föltette a lehető legjobb kérdést: „Mennyit akar?” A lehető legjobb kérdés mindig az, amelyekre tudható vagy sejthető a válasz. A rendőr megmondta: jó, ha egyetlen csésze kávé kaphattunk volna ér-

te Torinóban ketten. „Fizetek!” – kiáltott fel Oreste, olyan arccal, hogy a rendőr talán még most is szégyenkezik, ha eszébe jut a jelenet.

Már ismét Budapesten ilyen előzmények után csöngettünk be Dinnyés Jóskaékhoz. Még mindig vásárlási szándékkal; reméltem, hogy Jóska fazekas felesége bátrabb lesz Dudás Juliannánál, és Oreste is talál magának a portékái között kedvére valót. Úgy történt, az üzlet megkötött, néhány ezer forint gazdát cserélt, és nem tört össze semmi.

A továbbiakban vendégeskedtünk. A háziasszony megmaradt tényérjaira szendvicsek kerültek, borért leszaladtunk a közeli boltba, majd Jóska elővette a gitárt. Felkészítettem Orestét? Elmondtam, hogy világra szóló tehetséghez megyünk, daltulajdonoshoz, dalvezérhez, aki akkor is a csúcs, ha a gitárt letéve „csak” beszél a versekről? Azt hiszem, nem mondtam semmit, de Oreste három pengetésből és egy fél dallamból mindjárt mindent megértett. Nem értette viszont, hogy még nem fejeztem be az éppen elkezdett körmondatot, meg hogy Jóska-nak egyáltalán nincs ellenére, hogy befejezzem. Így rám szólt: „Stai zitto!” – „Maradj csendben!” – ritkán voltam-lettem szívesebben Jóska „csendes társa”, mint azokban a percekben.

A maradék idő a Feneketlen-tó körüli park, a lakáshoz közeli mellékutcák, a hétköznapi semmiségek, a kantrő-jelenség becserkészésével telt. Szürke kantrő, égszínkék kantrő, koszos kantrő, csicsás kantrő, törött, az anyagszerkezetet szemérmetlenül feltáró kantrő; Oreste nem győzött betelni a sok-sok kantrő látványával, elkötelezett Fiat-tulajdonos létére valósággal rajongott értük. Az utcaképet akkoriban annyira meghatározó Trabantokat illetve ezzel a szicíliai, eredetileg WC-csészét, majd mindenféle furfangos vackot-kacatot, Oreste értelmezésében pedig egyenesen a barkácsolás netovábbját jelentő „szakszóval”, hiszen a Trabantot a kelet Mercedesének tartva vallotta, hogy „kartonból” a nyugatiak sem volnának képesek különb autót gyártani.

Az összképről, Budapest, az ország, sőt a rendszer összképéről hasonló véleményem volt: nem is olyan rossz, mint amilyenek az olaszok nagy többsége képzeli, az általam elmondottaknál meg toronymagasan jobb. A helyzetemért, a bérelt cselédszobámért, az anyagi viszonyaimért engem hibáztatott. „Ne tarts három hónap nyári szünetet – vélte fején találni a szöveget –, inkább vállalj korrepetálást, és akkor majd lesz pénzed, és te is saját... kantrőn járhatsz a tanítványaidhoz.” Még rezgő-aszaló kánikula volt, kész Szahel-övezet, a lehető legrosszabb viccnek tűnt, hogy ilyenkor különórák után szaladgáljak. Dehogy szaladgáltam, szenvedésnek elég volt a hőségen is csak nevető Oreste poénkodása; azt azért a javára írtam, hogy némi gondolkodás után „kantrőt”, nem Trabantot mondott.

A másnap reggel hozta meg a változásokat – enyhe kárörömemre Oreste kedélyében is. Fekete, sötétkék és lila felhők száguldoztak az égen, sűrű eső csapkodta a szürke ablaktáblákat. Hirtelen lehülés következett be, végre ismét lehetett egy kissé fájni, élvezettel libabőrözni. Mármint nekem, mert Oreste ebben semmi élvezetet nem talált, lévén hogy még a foga is vacogott az állítólagos hidegtől, miután kicsaltam az erkélyre. Mindjárt vissza is hátrált, sőt engem is berángatott: „Ma-donna, nálunk novemberben sincs ilyen rettenetes idő.”

Már jócskán délután volt, amikor elállt az eső, és azt hittem, mehetünk ebédelni. „Ebédelni? – pattant fel Oreste – Szó se lehet róla. Azonnal indulok haza,

nem várom meg a havazást.” A tengernél is egyik pillanatról a másikra döntött a jöveteléről, azt azonban legalább előre bejelentette, hagyott egy napot a felkészülésre. Most nem, de hát a „havazást” komolyan kell venni. Komolyan vettem. Némán, megkövülten álltam, amint összepakolta a holmiját, ismertem már annyira, hogy ne kísérletezzem a marasztalásával.

Cipekedtünk hát az autóhoz, én még mindig némán, ő meg szinte röpködve. Aztán beült, és egy hete először nem ültem be mellé.

Mosolygott. Mosolya többtényezőes folyamat volt, akár a holland Escher legjobb képei. Kígyók, békák mint gyönyörű madarak érkeznek meg, noha az átváltozás nem érhető tetten. Végül már szinte gyengéden mosolygott a kezdeti beszédes mosoly feloldásaként: de jó nekem, hogy neked rossz, meg hogy érted még a tréfát. Amúgy köszönet mindenért, ci vediamo in Italia, találkozunk Olaszországban! Aztán még egy hunyorítás: találkozunk, várjál csak!

Vártam, annyi bizonyos: pecsétekre, vízumokra, soromra a hivatalokban, a „közelítő téltre”, majd a hóolvadásra, vártam az óráim végét szeptembertől júniusig, és közben is az eldadogott, ostoba válaszokat a még ostobább, „nyelvtanári” kérdéseimre, csak azt nem vártam, ami végül, ismét Olaszországban bekövetkezett. A gonosz varázslatnak tűnő, követhetetlen és megfoghatatlan változásokat, azt, hogy minden és mindenki úgy marad a régi, hogy nem ismerem rá, és nem hiszek a szememnek.

A városkával, a házunk környékével, magával a házzal kezdődött. Megértettem, hiába épült a kicsinyke városmag római falakra római kövekből, a hajdani arányokat, formákat és anyagokat tiszteletben tartva, hiába a kövek, mészkőlap-pal fedett utak, kertek és oszlopok, örökzöldek és sárgult füvek, csobogók és kutak évezredekken átívelő harmóniája, az antik központ bezáródni készülő gyűrű szorításába került, olyan gyűrűbe, amely a XX. század pöffeszkedő, tájat elron-dító talmiságán túl semmi egyebet nem hirdet, és amely így mindannyiunk közös szeggyene. Egy hatemeletes tömbben laktunk, és hasonló, csak még nagyobb épületszörnyek állták el a kilátást a tenger, a túlsó oldalon pedig a hegyek felé is. A nagyváros zsúfoltsága, lármája, szemete és csiricsaré színei összpontosultak körülöttünk parányi területen, feloldhatatlan és nevetséges önellentmondásban.

Hát ezekért az utcákért, ezekért a hangulatokért lelkesedtem én? És ki ez a nő, aki itt rikácsol mellette, és a maga részéről az én kilétemet tudakolja-firtatja? „Chi sei tu, ki vagy te, hogy így beszélsz, ítélkezel rólunk?” Új látásmódot Sandra személyes sértésnek vette, és visszasugározta a felé áradó idegenséget. A tavalyi mámor felfokozottságában csak szép és jó lehetett minden, talán még az is, hogy kapcsolatunk eleve és több okból halálra ítéltetett, most azonban a túlzott várakozás és a „mire is várakozunk?” kérdés elhessegetése után eljöttek a kijózanodás pillanatai, és Sandra csalhatatlanul ráérezett a szórványos megjegyzések mögött húzódo lényegre. Én újjgazdagék erkélyrácsának silányságát róttam fel, ő pedig a saját nőiességében bántódott meg, és igaza volt, ma már el kell ismernem. Néha egészen kikelt magából, például szenvedélyes honleány lett újjgazdagék nevében. Pedig az olaszágát illetően azelőtt csak egyszer hallottam megnyilatkozni: „non me ne frega niente di essere italiana” – „nem számít, hogy olasz vagyok, nincs jelentősége”. Most kiderült, hogy mégis van, ha csak a mindenkor barbár ellenében is. Mert én is megkaptam a billogot, ráadásul enyhe összeesküvésre utaló körülmények között. A „postás” Oreste

volt; „barbaro”, kiáltott rám többször is a krízis heteiben, a nevem szinonimájaként használva az ősi fogalmat, és mindannyiszor meg kellett állapítanom, hogy ez és ő is része a dolgok nagy átváltozásának. Hasztalan vártam ugyanis a folytatást, a poént, poén nem volt, és nem is lehetett. Hiányzott a szándék, az igyekezet, hogy a kemény hangsúlyokat enyhítse a derű, a sziporkázó szellem.

Mit tudott a kettőnk dolgáról, mit nem, sose tisztázódott egyértelműen, az azonban bizonyos, hogy sejtette a lényegét, és éppen így látta jónak reagálni rá. A bartóki jelzőtől (allegro, vagyis vidám) megfosztva a főnevet, a „limes” mögé behatolt illetéktelenek végtelen karavánjainak egyikébe sorolt át, akár azon az áron is, hogy én meg az Atlasz-hegység lakói közé soroljam be: berber mondta barbárnak, hogy „osztrogót” meg „Atilla”, ismét pufogtak a tamtamok.

Ehhez képest szinte kedvesen hatott, amikor egy verőfényes, mediterrán délután Sandra „stronzó”-nak, vagyis kb. nyomorultnak nevezett: „stronzo”, ez legalább semleges kifejezés, minden nőcsábász gazemberre érvényes. Kevésbé volt kedves a folytatás az adott körülmények között: én a tengerben úszom, Sandra fönny a hajón a kormánynál, „stronzo”, kiált, aztán teljes gázt ad, majd egy elegáns kört leírva, ha nem is célozza meg a fejemet, dérral-dúrral faképnél hagy, és a távoli kikötőbe száguld. Úszhatok, tőle akár bele is fulladhatnék.

Attól kezdve kerültük a vizet, inkább szárazföldön jártunk, ha jártunk egyáltalán. Így szűnt meg a földanya szíve lüktetni a szerelmünkben. Már nem értünk indultak el a hullámok a túlsó partokról, hogy Sandra karcsú, könnyű testét emelgetve – én a hajó mögött a leállított motor két szarvába kapaszkodom –, a közös extázis addig egyikünk által sem tapasztalt magaslataiba röpítsenek bennünket. Lelepleződött a tenger, kiderült, ő maga a lepel, nem jobb a „ritmikusan robotoló”, fekvőtámaszt imitálva kopuláló Casanováról készült Fellini-film suhogó selymeinél.

Eljött a külön utak ideje; nem sokkal a végleges távozásom előtt Firenzébe utaztam a „másik” szerelmemhez, Botticelli Vénuszához. Viszontlátni hét év, felnőttlétem első hét éve után, sokat reméltem a találkozástól. Nemrég adtak hírül az újságok, hogy az Újjászületésben született gyönyörűség maga is újjászületett: restaurátorok hosszadalmas munkáját követően a régi fényében tündököl, olyan mint a Medici-korszak egyik csúcspontján, amikor a mester letette az ecsetet, késznek nyilvánította a képet, és bizonyára valami semmisséggel ütötte el az egyetemes művészettörténet egyik legnagyobb pillanatának érzelmi kilengésekre csábító nagyszerűségét. Vajon nagy, fényes pillanat lesz a viszontlátás is?

Végre ott álltam előtte, és csakugyan fényes volt, noha nem a pillanat. Az ugyanis sötét kétségbeesés évtizedek távlatából is. A kép volt fényes, gyanúsán és harsányan, rajta az én kis szerelmem, körülötte a mellékalakok, akiket hét éve észre se vettem, és akikről most meg kellett állapítanom, hogy semmi szükség rájuk, sőt hogy ők is részesei az összeesküvésnek. Szeleket fújó-fújtató pofazacskókat láttam; mintha csak az én régi, inkább gyermeki, mint felnőtt, mégis utólag is tiszteletre méltó illúzióimat, a csodálatos leánygyermek iránti rajongásomat fújták volna szerteszet. Kétségtelen, hogy eltűnt a képről az évszázadok során ráakodott homály, de vele együtt eltűnt a múlt valójában érinthetetlen méltósága is, az a sajátságos patina, amely az ókor óta elválaszthatatlan az etruszk-toszkánok művészetétől. Ilyen körülmények közepette szó

se lehetett delejes rezgésekről, rafinált „magnetizmusról”, amelyben a lepkevadász kémiai mesterkedése és a becsapott lepke válasza új minőséget eredményez; csak színeket láttam, élénk, harsogó felületeket, és úgy vált világossá minden, mint amikor kivágják az erdőt.

Menten kihátráltam a teremből, és nem sokkal később már az állomáson érdeklődtem az észak felé tartó vonatok után. Esteledett, keserves, álomtalan utazásnak néztem elébe, de nem bántam, akkora csalódást okozott Firenze, a látogatás Vénusznál.

A kilométereket egyáltalán nem méricskélve, félig-meddig taláalomra szálltam föl az első alkalmasnak tűnő vonatra; így kötöttem ki az éjszakában a livornói pályaudvaron. Özönvíz előtti bóröndökkel felszerelt, apró és fekete, a felső-olaszországi nagyvárosokba tartó, szicíliai vendégmunkások közé kerültem, fogadni mertem volna, az elkövetkező néhány óra a félresikerült kiruccanás alulmúlhatatlan mélypontja lesz; szerencsére ismét tévedtem. Ritának, a tizenkilenc éves, milánói gerelyhajító lánynak, a lényében megtestesülő, immár csalódásmentes képzőművészeti élménynek köszönhetően.

Rita fehér volt, nagyon fehér és nagyon nagydarab, a típushoz illő vöröszőke, hullámos hajzuhataggal, a Renoir által újra és újra megfestett, elragadó bestia száz évvel későbbi alteregója. Bár világeletemben a karcsú, ruganyos nőkhöz vonzódtam, Rita nyomban levett a lábamról, azaz inkább szárnyakat adott. Úgy barátkoztunk össze, kezdtünk játszani, mint két kiscsoportos óvodás, akiket csak a közös cél, a játék érdekel, hiszen a teljes egyetértés eleve megvan; bár nyilvánvaló képtelenség, csupa mozgás, pergő film az emlékeimben az a néhány éjszakai óra, mintha megállás nélkül fogócskáztunk, bújócskáztunk, üzekedtünk volna a nagy találkozás szédületében. Tény viszont, hogy erőnket összemértük, két félidős „braccio ferró”-t játszottunk. Ez magyarul „vaskar”, magyarán meg szkander volt: egy csomaglerakó asztalnál került sor a „kézfogóra”, a látványosságot megillető körülmények között. Pillanatok alatt szoros gyűrű, őszinte szurkolók ártalmatlan gyűrűje zárult körénk a fekete szicíliaiakból; nem, ezek a szegény és az élet által megtaposott, gigantikus távon ingázó férfiak egyáltalán nem irigyelték tőlem a milánói lányt, ellenkezőleg. Komolyan biztattak, majd miután győztem, gratuláltak is, igaz, ami igaz, kevésen múlt, hogy sikerült lenyomnom a fehér Amazon izmos-erős karját. Búcsúzóul címet cseréltünk a folytatás lehetőségével. Megtudtam, hogy Milánóban közelebbről a „Carlo” (nem Karl!) Marx utcában lakik, és hogy lám, mégsem volt hiábavaló ronggyá olvasni Jack Kerouac fő művét. A Rita-féle Carlo Marx így az ámokfutó fenegyerek „füves” barátját, nem a trieri bajkeverőt juttatta eszembe, meg azt, hogy ezért a szkanderért bizonyára ők is hátba veregetnének, és talán csak azt helytelenítenék, hogy nem állok össze rögtön Ritával, főként hogy lett volna némi pénzünk füvekre meg borra.

A hajnal Genovában érintett meg, ha nem is rózsaujjával. A váróteremben aludtam egy padon, és arra kellett ébrednem, hogy egy durva kéz rázza a vállamat, és hogy a kézhez egy még durvább alak tartozik. Gonosz, bunkó vasutas volt, az a fajta, aki irigylis és gyűlöli az utast, és árt, ahol csak tud, minden egyéni érdek, „haszon” nélkül is. Megpróbált kiküldeni, de én küldtem el, hiszen jegyem feljogosított a benntartózkodásra, a markába röhögve állt odébb, a legjobb álmomból sikerült felugrasztania.

Dél körül csöngettem be Sandrához már-már félve, újabb sorscsapásra számítva, de ezúttal fölöslegesen: a kezdet kezdetén se fogadhatott volna nagyobb örömmel.

Az újra megnyert idill napokig tartott, és azt hiszem, mindketten tudtuk, hogy éppen a törékenység teszi még értékesebbé. Ismét sokat sétáltunk a korzón, a római vízvezeték környékén, üldögéltünk a kikötői vendéglő teraszán a pálmafák alatt, bámultuk a valószínűtlenül hatalmas luxushajókat, én csöndben borozgattam, Sandra bor nélkül is boldognak tűnt, majd megpakoltuk az autó csomagtartóját, és fölmentünk a Valle d'Aostába.

A cél a „Monte Bianco”, vagyis a Mont Blanc volt, én Világító Hegyként tartom számon azóta is. Úgy világított, fénylett már messziről, mint Leonardo képei a Louvre-ban, misztikus és hideg, földöntúli ragyogásával. Aztán fölroppentünk rá a kötélvasúttal. Az emelkedés gyors volt és káprázatos, de kétségtelenül csüggesztő is: ha valahol, hát ott át kellett érezni, hogy a helyváltoztatást szolgáló technika a maga csodálatos mivoltában éppen a másiktól, a megérkezés csodájától fosztja meg a kiszolgált kiszolgáltatókat. Percek alatt és egy lépés megtétele nélkül a csúcs közelébe jutottunk, mégis rogyadozott a térdünk, amikor kiléptünk a gondolából. Ez volt a hely szellemének bosszúja, az oxigénhiányként jelentkező büntetés a túlságosan nagy szintkülönbség túlságosan gyors legyőzésének illúziójáért. Szent akadály tornyosult elénk, és mi esendően a technikához folyamodtunk; úgy kellett nekünk.

Az estét Torinóban barátoknál, Sandra barátainál töltöttük, egy gazdag házaspárnál, egy hatalmas és üres lakás általános szürkességében. Mert szürke volt ott minden, a falaktól a padlószőnyegen át a gyári öltözőt idéző szekrény-sorig, hatalmasan és üresen szürke, szürkén hatalmas és üres, egyszerűen, vagy inkább kettő-hárommal: kimódolt és rideg. Az asztal kerek üveglap volt durva terméskőből készült oszlopon, szintén nagyon ronda, szintén nagyon „dizájnos”. Apró, tojástartószerű csészécskékből ettünk végig vagy tizenöt fogást; a vacsora maga volt a kulináris káosz.

Főként piemonti tájszólásban folyt a társalgás, azaz nem értettem belőle semmit, hiszen a piemontit kicsit délebbre maguk az olaszok is franciának gondolják. Egy mondat azonban kristálytisza irodalmi nyelven hangzott el, egy kérdés Sandra tolmácsolásában: „Zoltán, tudod mi van a fejed fölött?” Fölnéztem, és nem tudtam. „Hát egy Picasso!” – mondta Sandra diadalmasan. Javára szolgáljon, hogy inkább „tolmácsolt” diadallal az országúti szállítmányozásból meggazdagodott barátok kedvéért, akik lám, Trymalchió méltó utódaiként nem bírták elviselni, hogy alatta ülvén tudomást se vegyek a nyilván komoly vagyont érő szerzeményükről. Soha többé nem láttam a harmadik szemét, második orrát stb.

A tengernél szakítottunk. Ki más, mint Oreste miatt. „Hülye”, mondtam a konyhában, „a hülye bátyád”, „tuο fratello schemo”, és ez elég volt, hogy Sandra minden dühét, keserűségét, lefojtott bánatát rám zúdítsa érte. Még soha nem tapasztaltam nála ekkora érzelmi kitörést a negatív tartományban, tudtam, mindennek vége, pakolni kell. Válaszképpen tehát megfordultam és bementem a szobámba. Hirtelen nagy csend ereszkedett ránk, csak az utcai perzsavásár zsvajva erősödött föl. Gyorsan, félelmetes gyorsan minden visszakerült a hátizsákba; körülnéztem, de már nem volt miért maradni. „Ciao!” – kö-

szöntem be a konyhába: „Ciao!” – tette le Sandra is tétován a vasalót; öt perc se telt el a perpatvar kitörése óta.

Vártam a vonatot a kicsiny állomás kertjében pálmák és virágok között, és igyekeztem nem sajnálni, hogy feltehetőleg örökre el kell takarodnom. Sebtében magára kapott pongyolafélében jött utánam, mintha egy korai Pasolini-film forgatásáról szökött volna meg. Szomorú és halk, simogató szavakkal, noha távolságot tartva, nem túl meggyőzően kérlelt, menjünk vissza együtt, még minden jóvá tehető. Azt hiszem, ő se gondolta komolyan, csak szépen akart búcsúzni, és egy kicsit csakugyan színészkedett.

Az út fekete, örvénylő folyam, tagolatlan kavargás bármiféle emlékcstillám halvány nefelejcskékje, aransárgája nélkül egészen a trieszti pályaudvarig. A pályaudvar üvegfalú perisztíliumának éles, reggeli fényében ragyog föl az első kép, ha visszatekintek: a falakon túl gondozott, üde zöld kert kavicsos utakkal és hibátlan pázsittal, nyilvános bejárat azonban sehol, és személyre szóló az elutasítás: menekültem Triesztből is az első vonattal.

Közel húsz év múlva, ismét csak nyáron lépcsőt készítettem a kertben, mit ad Isten, az esztergomi kertünkben, a Babits-háztól száz méterekre. A két kutyámmal tartózkodtam otthon, a feleségem Budapesten dolgozott, és ott, a nagymamánál nyaraltak a leánykánk is.

Termésköveket ágyaztam talicskában kevert betonba, önként vállalt, szép feladat volt. Szép és hasznos is, egy hosszabb folyamat betetőzése; a köveket mint mellékterméket is én bányásztam ki jó száz köbméter domboldal szükségyszerű lebontásával. Bontott anyagból dolgoztam hát, lévén pedig maga a Természet az építkező elődöm, nem tudtam nem tiszteletben tartani az eredeti formákat. Vésőt, kalapácsot mellőzve, így mindig az eleve adottból indultam ki, addig válogattam, kerestem, míg meg nem találtam a soron következő homorulatba a legmegnyugtatóbban beleilleszkedő domborulatot, majd egyeneshez egyenest, ismét domborúhoz ismét homorút, és mindezt meglepően könnyedén. Igen, könnyűnek és engedelmesnek éreztem a követ aznap, szinte labdáztam velük, dédelgettem őket. Valahogy úgy, mint a fecske módra építkező dogonok Maliban a szavannára néző hegyoldalakon; már csak a naplemente hiányzott a nagy felismeréshez. Aztán már az sem: fölegyenesedtem. A város, a háztetők, a híd, a bástyák és tornyok, kupolák meghitt látványát ezúttal egészen figyelmen kívül hagyva, távolabbra néztem. Az immár az alkony színeiben tündöklő, nyugati ég alatt a „mi Duna-kanyarunk” jobb partján kéklő-sötétlő dombok vonzották magukhoz kutató tekintetemet. Bár évek óta ismertem őket, csak most ismertem rájuk; hát persze, ezek azok, ők Babits dombjai, és a róluk szóló idézet – „kékek az alkonyi dombok, elülnek a szürke galambok” – váltotta ki annak idején a tengeren Oreste élcelődését; hirtelen megsejtettem, van itt még valami, valami, az előtérbe tolt idétlenségen túli, időtlen üzenet, aminek a végleges tisztázására két évtized távlatából se késő lépéseket tenni. Hát megtettem a szükséges lépéseket – a telefonhoz. Most már az összes csillag állása számított, nem csupán az elvörösült Napé, de jónak ígérkezett a konstelláció is mindjárt, a tudakozó tanúsága szerint. Pillanatok alatt megkaptam a kért telefonszámot. Sandra

is úgy vette föl, mintha csak az én hívásomra várt volna. A hangja semmit se változott, kedves és fiatal maradt, olyan, mint a legszebb időkben. „Azt hittem, meghaltál!” – újságolta az első lelkendezés gyermeki önfeledtségében, utólag is csak örülni tudtam, hogy eszerint Sandrához is akkor voltam a legközelebb az elválásunk óta, amikor öt percet se adtam volna magamnak, miután a diktátor emberei a kétségtelenül életveszélyes vicceimért belöktek a kihallgatósobába; „a proposito, és Oreste? Vicces választ kérek!” „Vicceset?” – kérdezett vissza Sandra, és a hangsúlyból már tudtam, a kérdés teljesülni fog. Kiderült, a boldog nyugdíjas, az én egykori bambarázó, afrikázó, szerencsen ősrökről megfélemlítő, a maga módján Babitsot is lenégerező ellenlábassom már jó ideje a legfeketébb Afrikában él egy angoloktól átvett tanyán, a harminc évvel fiatalabb, fekete szeretőjével.

Ugyanott tartottunk, mint egykor a stégnél, Sandrának az Etióp Magasföld, a Földközi-tenger meg húsz év közbeiktatása ellenére szinte éreztem a pocintést, a billentést a hátamon. A bukfenc viszont elmaradt – átvitt értelemben is. Inkább valamiféle fokozatosan erősödő, belső megvilágosodáshoz vezetett el az új információ: hát persze, még mindig Afrika a kulcsszó. Csak most tudatosodott a magam számára is, hogy a verejtékes munka, a nyár, a napfény, és egyáltalán a kerti kőművesmunka mint a természet és az alkotótevékenység egyesítése a fekete kontinens káprázatos (nem pedig borzalmas) képeit hívta elő az ismétlődő mozdulatok szent monotóniája által kiélesedett emlékezetemből. Egy bamakói divatbemutató, a tuaregek kék leplei, a Niger-parti vályogdzsámik, a dzserbai piac színpompája, a lángvágóval páncélautó-roncsokból életművet teremtő Sierra Leone-i művészek, még az őserdő közepén a vegetáció szabályai szerint működő Elisabeth Wenger szobrai is megjelentek előttem, és egyként sugallták: úgy kell írni is, ahogy ezek az afrikaiak szállítják a sót és forgatják a lángvágót, olyan lazán, nyugodtan és hatásosan, mert nem is vers a vers, ha nincs benne némi afrikai dobszó; így sikerült más színben látnom a régi jelenetet a tengernél, és átérezve megértenem, hogy nincs jobb, mint benne élni egy versidézetben.

Ezek után mit tehettem volna? Kiültem az asztalhoz a szilvafa alá, és elénekeltem a bamakói munkadalt imígyen:

Pezsgő, jó hely Bamakó,
még pezsgőbb, mint Karakó-
szörcsög.

Azért pezsgő Bamakó,
még inkább, mint Karakó-
szörcsög,
mert görcsök nélkül építik, nem hörcsögök szépítik,
nem is szörcsögők.

Ezért aztán hevesen,
fehéren is szerencsen-
örömmel
rakd a köveket!